

*Prof. dr Božidar Banović**

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

ORCID: 0000-0001-9291-7091

*Prof. dr Aleksandra Ilić***

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

ORCID: 0000-0001-7298-2347

ORGANIZOVANI KRIMINALITET I KRIVIČNA DELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE ***

SAŽETAK: Standardi zaštite i unapređenja životne sredine su u očiglednom i dubokom neskladu sa realnim stanjem. Životna sredina se svakodnevno i kontinuirano ugrožava i oštećuje mnogobrojnim i različitim individualnim i kolektivnim aktivnostima. Mnoge od ovih aktivnosti vremenom su zabranjene i sankcionisane različitim vrstama propisa, dok su pojedine, prepoznate kao izrazito društveno opasne i sankcionisane krivičnim zakonodavstvom. Ekološki kriminalitet obuhvata širok spektar nelegalnih aktivnosti i štetnih posledica, usled čega ne postoji njegova univerzalno prihvaćena definicija. Pored direktnih i indirektnih štetnih posledica po životnu sredinu i ljudsko zdravlje, pojedini oblici ekološkog kriminaliteta usmereni su na sticanje koristi. Ujedinjene nacije su ekološki kriminalitet izdvojile kao ključni činilac koji pogoršava takozvanu „trostruku planetarnu krizu“ – klimatske promene, gubitak biodiverziteta i zagađenje. Organizovane kriminalne grupe i mreže percipiraju ekološka krivična dela kao priliku za visok profit uz relativno nizak rizik, što im omogućava da finansiraju druge ilegalne

* e-mail: banovicb@fb.bg.ac.rs, redovni profesor.

** e-mail: aleksandra.ilic@fb.bg.ac.rs, vanredni profesor.

*** Rad je primljen 1. 9. 2025, a prihvaćen je za objavljivanje 23. 12. 2025. godine.

aktivnosti i prošire svoj uticaj. Ekološki kriminalitet označen je kao četvrta najunosnija kriminalna aktivnost na svetu, odmah nakon trgovine ljudima, drogom i oružjem. Efikasno suzbijanje ekoloških krivičnih dela u mnogim državama ni danas ne spada u prioritete. U uvodnom delu ovog rada daju se pojmovna određenja ekološkog i organizovanog kriminaliteta, a zatim ćemo se fokusirati na ključne oblasti. Pored toga, biće razmotrena operativna metodologija kriminalnih mreža, s posebnim naglaskom na korupciju i pranje novca kao ključne faktore koji doprinose konvergenciji, ali i na ulogu korupcija i državnih organa u tim mehanizmima. Na kraju rada biće dat kratak kritički osvrt na dinamiku i stanje ekološkog kriminaliteta u Srbiji.

Ključne reči: ekološki kriminalitet, organizovani kriminalitet, kriminalne mreže, konvergencija organizovanog i ekološkog kriminaliteta, korupcija, pranje novca

1. UVOD

Pravo na zdravu životnu sredinu predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava, koje poslednjih decenija stiče ravnopravan status među već univerzalno prepoznatim i garantovanim ljudskim pravima i to kako na nacionalnom, tako i na globalnom nivou. Iako nije izričito priznato u relevantnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, od prve konferencije Ujedinjenih nacija (UN) o životnoj sredini¹ ovo pravo postepeno postaje deo tzv. treće generacije ljudskih prava.² Pravo na zdravu životnu sredinu generalno se odnosi na pristup čistom vazduhu i vodi, pristojnoj hrani i sanitaciji, kao i na stabilnu klimu, zdrav biodiverzitet i zdrave ekosisteme.³ Drugim rečima, ovo pravo podrazumeva pravo svakog pojedinca na život u okruženju koje je čisto, bezbedno i pogodno za njegovo zdravlje i blagostanje. Ovakav razvoj podstakao je mnoge države da pravo na zdravu životnu sredinu implementira u nacionalno zakonodavstvo.⁴ I Ustav Republike Srbije (čl. 74), u delu pod naslovom „Ljudske

¹ Konferencija je održana u Stokholmu 1972. rodine. Na ovoj konferenciji doneta je Deklaracija o čovekovoj okolini, Stokholmska deklaracija – UN General Assembly, *United Nations Conference on the Human Environment*, A/RES/2994, 15 December 1972.

² V. više: Vasak, K. (1979). For the third generation of human rights: the rights of solidarity. *Inaugural lecture to the tenth study session of the International Institute of Human Rights*. Strasbourg.

³ Árnadóttir, S. (2023). International Obligations Calling for Constitutional Protection of the Right to a Healthy Environment: An Icelandic Perspective. *Nordic Journal of European Law*, 6(3), 107.

⁴ Specijalni izvestilac UN za ljudska prava i životnu sredinu je 2019. godine izveštio da je 110 država implementiralo pravo na bezbednu, čistu, zdravu i održivu životnu sredinu u svoje ustave. Pri tome, 156 država je zakonski priznalo ovo pravo kroz domaće

slobode i prava“, garantuje pravo na zdravu životnu sredinu, a sadžina tog prava obuhvata pravo na zdravu životnu sredinu i na blagovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju, odgovornost svih, a posebno Republike Srbije i autonomne pokrajine za zaštitu životne sredine, te dužnost svakoga da čuva i poboljšava životnu sredinu.⁵ Ono nije ograničeno samo na pravo sadašnjih, već uključuje i pravo budućih generacija na zdravu prirodu i adekvatne resurse.⁶

Istovremeno, na globalnom nivou pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu, kao univerzalno ljudsko pravo, eksplicitno se priznaje Rezolucijom Generalne skupštine UN.⁷

S druge strane, i laički uvid dovodi nas do zaključka da postoji očigledan i dubok nesklad između standarda zaštite i unapređenja životne sredine, proklamovanih brojnim političkim, a garantovanih pravnim dokumentima, na međunarodnom, nacionalnom i lokalnom nivou, i realnog stanja. Svedoci smo da se životna sredina svakodnevno i kontinuirano ugrožava i oštećuje mnogobrojnim i različitim individualnim i kolektivnim aktivnostima, kako fizičkih, tako i pravnih lica, privrednih subjekata, pa i samih država. Mnoge od ovih aktivnosti vremenom su zabranjene i sankcionisane različitim vrstama propisa, dok su pojedine, zbog svoje učestalosti, rasprostranjenosti i težine posledica, prepoznate kao izrazito društveno opasne i sankcionisane krivičnim zakonodavstvom, te u literaturi dobile naziv ekološka krivična dela ili ekološki kriminalitet (u daljem tekstu EK).

EK je specifičan i po tome što njegove posledice imaju intergeneracijski karakter. Za razliku od nekih drugih oblika kriminaliteta, čije posledice mogu biti brzo vidljive i merljive, EK uništava prirodne resurse i ekosisteme, čija obnova, ako je uopšte moguća, može trajati decenijama. Na taj način on postaje pretnja ne samo aktuelnim, već i budućim generacijama. Paradoksalno je da se u praksi mnogih država EK tretira kao kriminalitet bez žrtve, pre svega zbog činjenice da ne postoje očigledne žrtve, žrtve nisu svesne da su žrtve, ili zbog odsustva trenutnih i vidljivih posledica nisu zainteresovane za prijavljivanje ovih krivičnih dela. Posledice EK su brojne i raznovrsne, često dugoročne i nepovratne,⁸ od neposrednih, koje direktno pogađaju ekosistem

ili međunarodne obaveze. V. više: UN Human Rights Council, *Right to a healthy environment: good practices, Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*, UN Doc A/HRC/43/53, 30 December 2019, paras. 10–13.

⁵ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/06, 16/22. – dr. propis.

⁶ Joldžić, V. (2008). *Ekološko pravo, Opšti i Poseban deo (Primer Srbije države u tranziciji)*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 25.

⁷ UN General Assembly, *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*, U.N. Doc. A/RES/76/300, 28 July, 2022.

⁸ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction. U: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ur.), *Handbook of*

(degradacija zemljišta, uništavanje šuma i vodenih resursa, zagađenje vazduha) i biodiverziteta (gubitak biodiverziteta i izumiranje vrsta),⁹ do posrednih, poput socijalnih (ugrožavanje egzistencije, smanjenje izvora hrane i vode, masovne migracije, narušavanje ljudskih prava), ekonomskih (visoki gubici lokalnih ekonomija i smanjenje državnih prihoda),¹⁰ zdravstvenih (povećana smrtnost i razne vrste oboljenja, posebno infektivnih).¹¹ Posledice EK najčešće snose lokalne zajednice koje zavise od prirodnih resursa. Na primer, ilegalna seča šuma može dovesti do erozije zemljišta i poplava, što direktno ugrožava egzistenciju malih poljoprivrednih proizvođača. Ilegalno odlaganje otpada često pogađa siromašne zajednice koje nemaju kapacitet da se zaštite od toksičnih materija. Tako nastaje svojevrsna „ekološka nepravda“, u kojoj najugroženiji postaju žrtve kriminalnih aktivnosti koje su motivisane profitom bogatih aktera.¹² Ujedinjene nacije su EK izdvojile kao ključni faktor koji pogoršava takozvanu „trostruku planetarnu krizu“ – klimatske promene, gubitak biodiverziteta i zagađenje.¹³

Napredak u tehnologiji, razvoj novih industrijskih postrojenja, globalizacija privredne delatnosti, posebno trgovine, razvoj informacionih tehnologija, s jedne, te sve veća potražnja za prirodnim resursima i rast njihove vrednosti

transnational environmental crime, Cheltenham, Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 6–8; Lirëza, L., Koçi, G. (2023). Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification. *Interdisciplinary Journal of Research and Development* 2023, (1), 238.

⁹ Wyatt, T. (2013). *Wildlife Trafficking: A Deconstruction of the Crime, the Victims, and the Offenders*. London: Palgrave Macmillan, 40; Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2019). Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (Summary for Policymakers), Bonn, 12; Zimmerman, M. E. (2003). The black market for wildlife: Combating transnational organized crime in the illegal wildlife trade. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 36(5), 1660.

¹⁰ Nellemann, C., (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotsovou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Security*. UNEP, Interpol, 7; Financial Action Task Force (FATF). (2021). *Money Laundering from Environmental Crime*. Paris, 9.

¹¹ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *World Wildlife Crime Report*. New York, 15; Karesh, W. B., Cook, R. A., Bennett E. L., Newcomb, J. (2005). Wildlife trade and global disease emergence. *Emerging Infectious Diseases*, 11(7), 1001.

¹² White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge, 11.

¹³ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Explainer: What are crimes that affect the environment?*, https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2024/April/explainer_-what-are-crimes-that-affect-the-environment.html, pristupljeno 20. 10. 2025; United Nations environmental programme, *UN Environment Assembly advances collaborative action on triple planetary crisis*, <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-environment-assembly-advances-collaborative-action-triple>, pristupljeno 20. 10. 2025.

na tržištu, s druge strane, stvorili su osnovu za ilegalnu eksploataciju, odnosno zloupotrebu životne sredine radi sticanja profita. Drugim rečima, pojedini oblici EK usmereni su na sticanje koristi za pojedince, grupe ili privredne subjekte (kompanije, korporacije) kroz eksploataciju, oštećenje, trgovinu ili krađu prirodnih resursa, odnosno kroz ilegalnu trgovinu i odlaganje opasnog otpada i drugih zagađivača, kao i krijumčarenje supstanci koje oštećuju ozonski omotač.¹⁴

EK dugo je tretiran kao izolovan problem, pre svega lokalnog karaktera. Međutim, danas postoje verodostojni i dokumentovani dokazi da savremeni oblici ekoloških krivičnih dela, posebno oni lukrativnog karaktera, imaju transnacionalna obeležja.¹⁵ Može se tako nazvati kad god postoji prekogranično kretanje učinilaca, robe i/ili ilegalno stečene dobiti. Nezakonita seča šuma u jednoj zemlji može imati tržište u drugoj, a profit završiti u trećoj. Kriminalne mreže vešto koriste globalizovane trgovinske kanale, transportne rute i međunarodne finansijske sisteme za pranje novca. Time EK prestaje da bude lokalni problem i prerasta u globalni izazov koji nijedna država ne može sama da reši.

„Transnacionalni EK podrazumeva i definiše se kao prekogranična trgovina vrstama, resursima, otpadom ili zagađivačima u suprotnosti sa zabranama ili regulatornim režimima uspostavljenim multilateralnim ekološkim sporazumima, ili u suprotnosti sa nacionalnim zakonima. To uključuje trgovinu ilegalno sečenom drvnom građom (ponekad nazvanom „ukradena“ drvena građa), ilegalnu trgovinu ugroženim i zaštićenim vrstama, prekogranično odlaganje toksičnog i opasnog otpada, uključujući elektronski otpad (e-otpada) i crno tržište za supstance koje oštećuju ozonski omotač ili druge zabranjene ili regulisane hemikalije.“¹⁶

„Transnacionalni EK može se podeliti u dve kategorije: trgovina prirodnim resursima i trgovina opasnim supstancama. Prva kategorija obuhvata trgovinu ugroženim vrstama, ilegalnu seču šuma i ilegalnu eksploataciju i trgovinu mineralnim resursima, dok druga uključuje ilegalnu trgovinu supstancama koje oštećuju ozonski omotač, kao i odlaganje i promet otpada.“¹⁷

Upravo su profitabilnost i transnacionalni karakter ekoloških krivičnih dela, s jedne, te nedostaci normativnih rešenja i slabosti prilikom njihove pri-

¹⁴ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction. U: Elliott, L., Schaedla, W. H. (ur.), *Handbook of transnational environmental crime*, Cheltenham, Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 5–6.

¹⁵ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime, *Trends in Organized Crime*, 14 (4), 336; White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime. Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge, 7–10.

¹⁶ Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). *Op. cit.*, 3–4.

¹⁷ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 334.

mene, sa druge strane, doprineli da organizovane kriminalne grupe i mreže percipiraju ekološka krivična dela kao priliku za visok profit uz relativno nizak rizik, što im omogućava da finansiraju druge ilegalne aktivnosti i prošire svoj uticaj.

2. ORGANIZOVANI EKOLOŠKI KRIMINALITET (OEK)

Sama priroda i karakteristike lukrativnih krivičnih dela protiv životne sredine, ali i praksa regulatornih tela i organa otkrivanja i gonjenja, navode nas na zaključak da se skoro nikada ne radi o jednokratnoj individualnoj kriminalnoj delatnosti. Naprotiv, radi se o kontinuiranoj kriminalnoj delatnosti za čije izvršenje je neophodna adekvatna organizacija, uz učešće većeg broja lica. Time se učinioci ove kategorije ekoloških krivičnih dela uklapaju u definiciju „grupe za organizovani kriminal“ iz Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala,¹⁸ pod uslovom da su pomenuta krivična dela zaprećena kaznom od 4 godine zatvora ili više. Teorijski posmatrano, EK može se smestiti u okvire organizovanog kriminaliteta (OK), jer ispunjava većinu njegovih osnovnih kriterijuma: trajnost i sistematičnost, profesionalizaciju, strukturalnu povezanost, korupciju i transnacionalnu dimenziju. Neke studije čak ističu da će u ovom veku EK postati dominantan oblik organizovanog kriminalnog delovanja, upravo zbog ogromnih profita koje generiše i globalnog karaktera problema. Naučna i stručna javnost danas gotovo da više nema nikakvu dilemu oko toga da je EK još jedan oblik transnacionalnog organizovanog kriminala.¹⁹

Iako su se OK i EK tradicionalno posmatrali i analizirali kao odvojeni fenomeni, sve je jasnija njihova međusobna povezanost, što je postalo značajna oblast interesovanja za kreatore politika, organe otkrivanja i gonjenja i istraživače širom sveta.

¹⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 6/200.

¹⁹ Van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4); Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic; Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

Rastuća globalna nestašica prirodnih resursa, te povećana potražnja za proizvodima životne sredine na globalnim tržištima, čini se dobrim prediktorom nastanka OEK u 21. veku. Poslednjih godina, savremeni OK počeo je da se bavi ilegalnom trgovinom prirodnim resursima, pored „tradicionalnih“ kriminalnih aktivnosti, kao što su trgovina drogom ili ljudima. Kriminalne grupe reaguju na socioekonomske, političke i ekološke promene tražeći prilike da diverzifikuju svoje ilegalne aktivnosti. To omogućava konvergenciju između EK i drugih vrsta teških krivičnih dela. Trgovina drogom povezuje se sa trgovinom mineralima i metalima, ustaljene krijumčarske rute za oružje i municiju koriste se za ilegalnu trgovinu drvnom građom i ugroženim vrstama, a trgovina ljudima radi prinudnog rada često je povezana s ilegalnim ribolovom.²⁰

Konvergencija OK i EK posledica je nekoliko ključnih činilaca. Prirodni resursi često imaju visoku tržišnu vrednost i lako se plasiraju na međunarodna tržišta. Osim toga, u mnogim državama zakoni u oblasti zaštite životne sredine nisu dovoljno razvijeni, a institucije koje ih sprovode pate od nedostatka resursa ili su pogođene korupcijom. Na kraju, u poređenju sa drugim oblicima kriminaliteta (poput trgovine narkoticima), sankcije za EK su blaže, što ga čini privlačnim za organizovane kriminalne grupe.

Iako zvanične statistike to ne pokazuju, procenjuje se da EK raste po godišnjoj stopi od 5–7 %, što ga čini učestalijim od ostalih oblika OK i što je dva do tri puta brže od stope rasta globalne ekonomije. Procena vrednosti nezakonite dobiti od OEK nije dovoljno precizna, što je razumljivo imajući u vidu visokoku tamnu brojku ove kategorije kriminaliteta. Ipak, s obzirom da se radi o procenama relevantnih međunarodnih organizacija, radi ilustracije vredi napomenuti da se ona kreće između 100 i 300 milijardi američkih dolara, što OEK čini četvrtim najprofitabilnijim oblikom OK.²¹ Procenjuje se da na

²⁰ Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 7.

²¹ Nellemann, C., (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotsovou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Security*. UNEP, Interpol, 7; Europol, *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime>, pristupljeno: 22. 10. 2025; FATF, *Environmental Crime*. Dostupno na: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/environmental-crime.html>, pristupljeno 22. 10. 2025; World Bank. (2019). *Illegal Logging, Fishing, and Wildlife Trade: The Costs and How to Combat it*. Washington. Dostupno na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/422101574414576772/pdf/Illegal-Logging-Fishing-and-Wildlife-Trade-The-Costs-and-How-to-Combat-it.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025. Prema istim izvorima ilegalna seča šuma i trgovina drvetom vredna je 51–157 milijardi dolara što čini 10–30 % legalnog tržišta, ilegalno rudarenje i trgovina mineralima i metalima 12–48 milijardi dolara, ilegalni ribolov 11–36 milijardi dolara, ilegalna trgovina i krivolov divljih životinja 7–23 milijardi dolara, ilegalna trgovina i odlaganje opasnog otpada 10–12 milijardi dolara.

globalnom nivou transnacionalni EK „proizvodi“ skoro dve trećine, odnosno 64 % od ukupne nezakonite dobiti od kriminaliteta.²²

2.1. Tretman OEK u zakonodavstvu i praksi

Uprkos posledicama i razmerama OEK, on je žalosno zanemaren na svim nivoima.²³ Međunarodna zajednica snažno se fokusirala na „tradicionalne“ oblike OK, nauštrb OEK i drugih savremenih oblika OK. Tamo gde se zaključuju međunarodni sporazumi koji se bave zaštitom pojedinih elemenata životne sredine „implementacija je prepuštena nacionalnim prioritetima na štetu šire slike globalnog režima kontrole“, koji često ne uključuju efikasno suzbijanje EK.²⁴ Države obično pristupaju ovoj kategoriji kriminaliteta isključivo iz perspektive očuvanja i upravljanja životnom sredinom i prirodnim resursima, zanemarujući tako kriminalizaciju ili joj ne posvećujući isti nivo prioriteta kao „tradicionalnim“ oblicima transnacionalnog OK.²⁵ Nacionalni zakoni o životnoj sredini često su „opterećeni rupama u zakonu“,²⁶ kao i nedostatkom kapaciteta za sprovođenje. U nacionalnim pravosudnim sistemima često ne postoji ekskluzivna nadležnost za organizovani EK,²⁷ a državni organi u čiju nadležnost spada otkrivanje i gonjenje EK obično su loše obučeni, neefikasni i bez dovoljno ljudskih i materijalnih resursa.²⁸ Ovo se posebno odnosi na države bogate prirodnim resursima, koje su, po pravilu, nedovoljno ekonomski

²² RHIPTO (Norwegian Center for Global Analyses), INTERPOL and the Global Initiative Against Transnational Organized crime (2018). *World Atlas of Illicit Flows*, 9. Dostupno na: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf>, pristupljeno: 22. 10. 2025.

²³ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 334.

²⁴ Hayman, G., Brack, D. (2002) *International Environmental Crime. The nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs, 17.

²⁵ V. više: Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Expert consultation on the use of the Convention for combating emerging forms of crime. Vienna, 30 June–2 July 2025. Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP5/CTOC_COP_2010_1/CTOC_CO-P_2010_1_E.pdf, pristupljeno 19. 10. 2025.

²⁶ Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*, London, 2. Dostupno na: <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025.

²⁷ Fröhlich, T. (2003). *Organized Environmental Crime in Accession Countries*. United Kingdom: BfU in association with Max-Planck-Institute.

²⁸ Hayman, G., Brack, D. (2002) *International Environmental Crime. The nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs, 16.

razvijene, sa slabim i korumpiranim institucijama i strukturom političke vlasti, a koje su izložene intenzivnoj ilegalnoj eksploataciji pomenutih resursa.

Kao posledica zanemarivanja OEK, u velikom broju slučajeva, javlja se nekažnjivost ove kategorije krivičnih dela, usled čega se državni organi suočavaju sa „preteranim samopouzdanjem“ učinilaca. Jedan trgovac divljim životinjama nedavno je prokomentarisao da je trgovina divljim životinjama „bolja od krijumčarenja droge“.²⁹ Prema tome, zbog nedostatka snažne i fokusirane akcije, OEK se percipira kao visoko profitabilan i niskorizičan.³⁰

2.2. Sličnosti i razlike OEK sa tradicionalnim oblicima

Kao što smo već prethodno napomenuli, većina OEK ima transnacionalni karakter, poput drugih oblika OK. Za obe kategorije kriminaliteta potrebna je organizacija većeg broja lica sa, po pravilu, podeljenim ulogama i trajno postupanje po unapred utvrđenom planu radi sticanja kriminalnog profita. Obe kategorije rezultat su globalizacije kriminala, gde učinioci krivičnih dela OEK deluju preko „uznemirujuće poroznih“ granica olakšanih „lakoćom komunikacije i kretanja robe i novca“. Kao i mnogi drugi oblici OK, OEK je „poslovni a ne predatorski kriminalitet“. To znači da se krivična dela OEK vrše kao posao, gde se ilegalnom ponudom zadovoljava potražnja za robom i uslugama. Na kraju, pomenuta potražnja potiče po pravilu sa globalnog severa, dok ponuda dolazi sa globalnog juga, baš kao što je slučaj sa trgovinom drogom i ljudima.³¹

Pored pomenutih sličnosti postoje i značajne razlike između „tradicionalnih“ oblika OK i OEK. EK obuhvata veoma različita krivična dela, što je očigledno već i iz same činjenice da se osnovi za njihovu inkriminaciju nalaze u brojnim međunarodnim sporazumima, gde za svako pitanje postoji poseban sporazum (npr. za trgovinu divljim životinjama, za supstance koje oštećuju ozonski omotač, za odlaganje otpada, za opasne hemikalije), umesto jednog sveobuhvatnog kao što je to slučaj kod „tradicionalnih“ oblika OK. U literaturi se spominje da je od prve UN konferencije Stokholmu 1972. godine, do kraja dvadesetog veka zaključeno više stotina međunarodnih i regionalnih ekoloških sporazuma.³²

²⁹ Schmidt, C. (2004). Environmental Crimes: Profiting at the Earth's Expense. *Environmental Health Perspectives*, 112(2), 98.

³⁰ Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*, <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025, 2.

³¹ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 336.

³² Brown Weiss, E. (1997). Strengthening National Compliance with International Environmental Agreements. *Environmental Policy and Law*, 27(4), 297.

OEK se razlikuje od mnogih oblika OK po tome što se ilegalne aktivnosti odvijaju paralelno sa legalnim, odnosno što ilegalno tržište funkcioniše paralelno sa legalnim i ne postoji potpuna zabrana za promet prirodnih resursa. Ovo je u suprotnosti sa tradicionalnom paradigmom OK, gde postoji potpuna zabrana pojedinih proizvoda ili aktivnosti. Na primer, dok su trgovina drogom i ljudima zabranjene i inkriminisane, određene zaštićene vrste flore i faune mogu biti kriminalizovane samo ako potiču iz specifičnih zemalja, ili se ilegalni promet i odlaganje otpada vrši paralelno sa legalnim. Prisustvo legalnog tržišta posebno otežava kontrolnim organima razlikovanje legalnog od ilegalnog, a tehnička priroda razlika između legalnih i ilegalnih proizvoda često prevazilazi sposobnosti osoblja kontrolnih organa, koje nije specifično obučeno u ovoj oblasti.³³ Ako se tome doda da je promet mnogih prirodnih resursa pod restriktivnim režimom dozvola i kvota, jasno je da se falsifikovanjem dokumentacije ili korupcijom organa koji izdaju dozvole i određuju kvote ilegalno vrlo lako pretvara u legalno.

3. KONVERGENCIJA OK I EK

Konvergencija kriminaliteta obično se definiše kao dinamičko preplitanje tržišta, aktera i tehnika različitih kriminalnih delatnosti ka zajedničkoj infrastrukturi i međusobnom osnaživanju (spillover effects).³⁴ Konvergencija je prepoznata kao ključna karakteristika organizovanih kriminalnih grupa i mreža, koje su proširile svoje kriminalne aktivnosti zahvaljujući globalizaciji, prekograničnim komercijalnim sistemima, napretku tehnologije i razvoju sistema za onlajn prenos novca.³⁵ U akademskoj literaturi najčešće je proble-

³³ Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 337.

³⁴ V. više Walters, R. (2014). *Organized Crime and the Environment*. Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds) *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, New York: Springer; Van Uhm, D., Nijman, R., (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4); Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

³⁵ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025, 9.

matizovana konvergencija OK i terorizma, uz prateće kriminalne delatnosti, poput korupcije i pranja novca, dok je konvergencija OK i EK pobudila pažnju naučne i stručne javnosti tek u poslednje vreme.

Konceptualizacija OK u naučnoj i stručnoj javnosti ima dugu i složenu istoriju, sa mnogo delimično protivrečnih značenja koja su mu pripisivana još od kada je taj izraz počeo da se koristi u Sjedinjenim Američkim Državama pre više od sto godina.³⁶ Teorijski modeli, koje analiziraju organizacione aspekte OK, obično se grupišu u tri osnovna pristupa:

- hijerarhijski modeli, koji naglašavaju strogu unutrašnju strukturu i piramidalnu organizaciju (npr. sicilijanska mafija).
- mrežni modeli³⁷, koji ukazuju na fleksibilne, horizontalne veze između aktera, bez formalne hijerarhije i
- hibridni modeli, koji kombinuju elemente hijerarhije i mreža, zavisno od konkretnih okolnosti i tržišta.³⁸

S druge strane, teorijski modeli koji analiziraju funkcionalne aspekte OK sve više ističu koncept „globalnog kriminalnog poduzetništva“, prema kojem kriminalne grupe i mreže deluju slično multinacionalnim kompanijama, koristeći logističke, finansijske i tehnološke resurse kako bi maksimalizovale profit i smanjile rizik.³⁹ Kada se analizira veza između OK i ekoloških krivičnih dela, u prvom planu su koncepti kriminalnih mreža i globalnog kriminalnog preduzetništva, jer OEK zahteva kombinaciju lokalne operativne kontrole i globalnih tržišnih veza.

Za razliku od rigidne, birokratske strukture, organizovane kriminalne mreže su decentralizovane i prilagodljive, što ih čini manje ranjivim na mere organa otkrivanja i gonjenja. Koncept se oslanja na sociološke teorije o socijalnom kapitalu, gde poverenje, reputacija i međusobna povezanost služe kao ključni resursi za operacije. Morseli ističe da su kriminalne mreže u svojoj suštini „unutrašnji svetovi“ u kojima se ilegalna aktivnost odvija unutar normalnih društvenih interakcija.⁴⁰ Mreže su veoma otporne i mogu se rekon-

³⁶ V. više: Paoli, L., Van der Beken, T. (2014). *Organized crime – a contested concept*. Paoli, L. (ur.) *The Oxford Handbook of organized crime*. New York: Oxford University Press; Banović, B. (2016). Organizovani kriminal kao aktuelna bezbednosna pretnja. *Međunarodni problemi*, 68(2–3), 172–192.

³⁷ V. više: Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. U ovom izveštaju EUROPOL je razvio ABCD tipologiju kriminalnih mreža koje deluju na prostoru EU, opisujući njihove organizacione i funkcionalne karakteristike.

³⁸ V. više: Paoli, L. (2002). *The Paradoxes of Organized Crime*. *Crime, Law and Social Change*, 37(1).

³⁹ V. više: Castells, M. (2010). *End of Milenium*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell, 171–214.

⁴⁰ V. više: Morselli, C. (2009). *Inside Criminal Networks*. New York: Springer.

struisati i revitalizovati čak i nakon što pretrpe ozbiljnu štetu. Druga prednost mrežnih struktura je da se mogu lako proširiti kako bi uključile veze sa drugim kriminalnim organizacijama. Priroda ovih veza proteže se od prolaznih jednokratnih veza do mnogo trajnijih aranžmana saradnje, koji se mogu opisati kao strateški savezi. Većina veza je negde u sredini i najbolje se može opisati kao taktički savezi. Strateške saveze karakterišu ne samo održivi obrasci saradnje, već i očekivanje da će se takva saradnja nastaviti. Bez obzira da li su savezi strateški ili taktički, oni poboljšavaju kapacitet kriminalnih mreža da zaobiđu organe otkrivanja i gonjenja, olakšaju podelu rizika, neutrališu ili kooptiraju potencijalne konkurente i omogućavaju maksimiziranje profita na različitim tržištima.⁴¹

Kriminalne mreže su se uključile u širok spektar ilegalnih ekoloških tržišta, uključujući drvo, divlje životinje, otpad, te minerale i metale.⁴² Ekološke kriminalne mreže su organizacione strukture koje su se razvile kako bi olakšale ilegalne aktivnosti u vezi s prirodnim resursima. Njih odlikuje nekoliko ključnih karakteristika: decentralizacija, modularnost i korupcija. Decentralizacija podrazumeva da su, umesto hijerarhijske strukture, mreže često fluidne i prilagodljive. Sastoje se od labavo povezanih ćelija ili grupa, što im omogućava da izbegnu otkrivanje i brzo se rekonfigurišu nakon intervencija organa otkrivanja i gonjenja.⁴³ Modularnost podrazumeva da se mreže mogu podeliti na specijalizovane module, kao što su npr. lovokradice, prevoznici, posrednici, falsifikatori dokumenata, perači novca i sl. Svaki modul funkcioniše relativno nezavisno, čime se minimizira rizik za celu operaciju. Korupcija predstavlja ključni faktor za olakšavanje i prikrivanje ekološkog kriminaliteta. Kriminalne mreže podmićuju državne službenike, kontrolne organe i političare kako bi osigurale nesmetan protok ilegalne robe i zaštitile svoje operacije od otkrivanja i procesuiranja.⁴⁴

Transnacionalne mreže EK izuzetno su snalažljive i prilagodljive, sposobne da prebacuju svoj novac, ilegalnu robu i ljude preko granica i kontinenata kako im odgovara. Nasuprot tome, vladine agencije i organi otkrivanja i gonjenja često nisu u stanju da efikasno koordiniraju i reaguju kada se otkrije konvergencija EK, jer su obično strukturirani po regionu, vrsti

⁴¹ Williams, P. (1994). *Transnational Organised Crime and National and International Security: A Global Assessment*, 29–30. Dostupno na: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/SWILLIAMS.PDF>, pristupljeno: 22. 10. 2025.

⁴² Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 14.

⁴³ V.: Morselli, C. (2010). Assessing vulnerable and strategic positions in a criminal network. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(4).

⁴⁴ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2024). *World Wildlife Crime Report: Trafficking in Protected Species*, 122–123.

krivičnog dela, nadležnosti i specifičnom domenu ovlašćenja. Takva organizaciona struktura sprečava ih da sprovedu i koordiniraju dugoročne operacije prikupljanja obavestajnih podataka duž međunarodnih lanaca snabdevanja. Ovaj jaz u međuinstitucionalnoj saradnji često čini mreže EK i njihove vođe nevidljivim, što rezultira neefikasnim pokušajima presecanja i procesuiranja kriminalnih mreža.⁴⁵

Kao što smo napomenuli, globalizacija, ekonomska liberalizacija i tranzicioni procesi u postsocijalističkim državama omogućili su kriminalnim mrežama da se infiltriraju u sektor upravljanja prirodnim resursima. Infiltracija u legalnu ekonomiju pokazuje da kriminal nije samo izolovani fenomen, već je postao parazitski, sistemski integrisan deo globalne ekonomije. Korišćenje nasilja kao strateškog alata i regrutacija ranjivih osoba ukazuju na hladnokrvnu, poslovno orijentisanu logiku koja maksimizira profit na štetu ljudskih života i društvenih vrednosti.⁴⁶ Na korišćenje legalnih poslovnih struktura za delatnosti OEK ukazuje i Europol u svom najnovijem izveštaju, naglašavajući da se „EK vrši iza fasade legitimnih preduzeća“.⁴⁷

Pošto su mreže OK proširile svoje poslove izvan „tradicionalnih“ aktivnosti na izuzetno unosnu kriminalnu eksploataciju prirode, sve je više dokaza da se EK „preklapa“ ili „konvergira“ sa falsifikovanjem, trgovinom narkoticima, sajber kriminalom, trgovinom ljudima, finansijskim kriminalom, korupcijom, trgovinom oružjem i terorizmom.⁴⁸ Sa druge strane, trenutno znanje o konvergenciji različitih teških krivičnih dela sa EK relativno je ograničeno, a postoji značajan nedostatak empirijskih dokaza o obimu i stepenu do kojeg se ova krivična dela preklapaju sa drugim oblicima OK.⁴⁹ Ipak, trebalo

⁴⁵ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles, 10. Dostupno na: <https://earth-leagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

⁴⁶ V.: Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf>, pristupljeno: 22. 10. 2025.

⁴⁷ Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 27.

⁴⁸ Interpol and UN Environment. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A convergence of threats*. Dostupno na: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>, pristupljeno: 23. 10. 2025.

⁴⁹ Wyatt, T., Van Uhm, D., Nurse, A. (2020). Differentiating criminal networks in the illegal wildlife trade: organized, corporate and disorganized crime. *Trends in Organized Crime*, 23(4).

bi naglasiti da je u poslednje vreme sve više izveštaja i studija relevantnih međunarodnih organizacija o specifičnim oblicima OK i EK.⁵⁰ Takođe, dokumentovani su i oblici infiltracije „tradicionalnih“ struktura OK, poput italijanske mafije, ruskih kriminalnih organizacija, kineskih trijada, japanskih jakuza, kolumbijskih narko kartela, u različite oblasti EK.⁵¹

4. TIPOVI KONVERGENCIJE OK I EK

Koncept konvergencije kriminala je ključan za razumevanja dinamike i aktivnosti ekoloških kriminalnih mreža. Kao što smo ranije napomenuli, konvergencija se odnosi na sve veću međusobnu povezanost, preklapanje i ukrštanje različitih kategorija krivičnih dela. Ovaj fenomen je ključna karakteristika savremenog OK, gde se mreže često bave mnoštvom nezakonitih aktivnosti, brišući granice između tradicionalnih kategorija krivičnih dela. Nedavno istraživanje Interpola ističe da 84 % zemalja obuhvaćenih istraživanjem izveštava o konvergenciji između EK i drugih oblika ozbiljnog kriminaliteta.⁵² Prepoznavanje i razumevanje obrazaca konvergencije je od suštinskog značaja za klasifikaciju kriminalnih mreža, jer otkriva međusobnu povezanost njihovih operacija i njihovu sposobnost da se prilagode i diverzifikuju svoje kriminalne aktivnosti.

Radi lakšeg razumevanja procesa konvergencije, Van Uhm je, na osnovu prikupljenih podataka o preko 100 međunarodnih slučajeva EK, povezanih sa drugim oblicima ozbiljnog kriminaliteta, razvio model nazvan „kontinuum EK“.⁵³ Prema pomenutom modelu postoji pet faza „kontinuum EK“:

⁵⁰ V. npr. Wildlife Justice Commission. (2021). *Convergence of wildlife crime with other forms of organised crime*. <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2021/05/Crime-Convergence-Report-SPREADS-V07.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025 – u ovoj studiji predstavljeno je 12 studija slučaja konvergencije OK i kriminaliteta koji se odnosi na ilegalnu trgovinu zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta. Ista organizacija je 2023. godine objavila novu studiju sa dodatne tri studija slučaja.

⁵¹ Van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4), 545–546; Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 16–25.

⁵² Interpol. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*. Lion, 13. Dostupno na: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/17008/environment_peace_security.pdf?sequence=1&isAllowed=1, pristupljeno: 22. 10. 2025.

⁵³ Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 32–34.

1) *Savez (Alliance)*

U ovoj početnoj fazi, tradicionalne grupe OK stupaju u savez sa grupama koje se bave EK. Cilj je deljenje stručnog znanja, obaveštajnih podataka i operativnih usluga. Na primer, narko kartel može da koristi svoje uspostavljene krijumčarske rute za prevoz slonovače, a zauzvrat, ilegalni lovci na divljač mogu da pružaju logističku podršku i lokalno znanje o terenu. Ne radi se o potpunoj integraciji, već o privremenoj saradnji radi obostranog profita.

2) *Mutualizam (Mutualism)*

Faza mutualizma predstavlja viši nivo saradnje u kojoj obe grupe dele i razmenjuju resurse na način koji im donosi uzajamnu korist. Ovde odnos postaje dublji i trajniji. Primer bi bio narko kartel koji pruža finansijska sredstva i oružje lokalnim grupama koje se bave ilegalnom sečom šuma, dok zauzvrat dobijaju pristup drvetu koje se koristi za prikrivanje kokaina tokom transporta. Obostrana korist je jasna i struktura je postala stabilnija.

3) *Konvergencija (Convergence)*

U ovoj fazi, grupe se stapaju u jedan entitet koji istovremeno ispoljava karakteristike oba originalna tipa kriminaliteta. To više nisu dva odvojena entiteta, već jedinstvena organizacija. Jedan od primera je kolumbijski kartel Klan del Golfo, koji je, nakon pacifikacije FARC-a, preuzeo kontrolu nad ilegalnim rudarenjem zlata, uz zadržavanje svojih tradicionalnih operacija trgovine drogom. Nova organizacija integriše obe kriminalne delatnosti u svoju osnovnu strukturu.

4) *Transformacija (Transformation)*

Faza transformacije podrazumeva da se kriminalna grupa transformiše u novu organizaciju kako bi se prilagodila promenljivim okolnostima. U ovom slučaju, originalni kriminalni model se menja, kako bi se iskoristile nove, unosnije prilike u EK. Na primer, grupa specijalizovana za krijumčarenje droge može u potpunosti napustiti taj posao i usmeriti sve svoje resurse na trgovinu tropskim drvetom, ako je profitabilnost veća, a rizik manji.

5) *Dominacija (Domination)*

Ovo je poslednja faza kontinuuma, u kojoj kriminalna grupa dominira određenim područjem ili trgovinskom linijom EK, kako bi ostvarila veći profit. U ovoj fazi grupa je postala toliko moćna i uticajna da efektivno kontroliše

tržište, često koristeći nasilje i korupciju. Primer bi bio Jakuza, koja je preuzela potpunu kontrolu nad ilegalnom trgovinom kitovim mesom, od ribarskih sindikata do distribucije u restoranima. Takve grupe eliminišu konkurenciju i uspostavljaju monopol.

Geografska distribucija pomenutih slučajeva konvergencije OK i EK pokazuje da su regioni porekla prirodnih resursa kojima se trguje najčešće Afrika, Južna Amerika i Azija, a najčešće destinacije su Azija, Severna Amerika i Evropa. Većina slučajeva povezanosti sa zaštićenim životinjskim vrstama potiče iz Afrike, mnogi slučajevi sa mineralima i metalima i slučajevi sa ribom povezani su sa Južnom Amerikom, a veći deo slučajeva konvergencije drveta potiče iz Azije. Većina slučajeva EK sa vezama sa drogom potiče iz Južne Amerike, dok su slučajevi trgovine ljudima uglavnom povezani sa Azijom, a trgovina oružjem u slučajevima EK gotovo uvek dolazi iz Afrike. U prilog ovome govori i tzv. „prokletstvo resursa“, termin koji u literaturi označava činjenicu da zemlje bogate prirodnim resursima, u odnosu na one koje te resurse ne poseduju, u proseku imaju niže stope ekonomskog rasta, niži nivo ljudskog razvoja i veću nejednakost i siromaštvo, te više nivoe korupcije i kriminala.⁵⁴

Analizom pomenutih međunarodnih slučajeva EK povezanih sa drugim oblicima ozbiljnog kriminaliteta izvedena je klasifikacija OEK nazvana „klasteri OEK“, koja obuhvata:

- Klaster Zelenog OK, koji obuhvata grupe koje su visoko strukturisane i hijerarhijski organizovane i bave se „tradicionalnim kriminalnim aktivnostima“, kao što su trgovina drogom ili oružjem, ali su se diversifikovale u EK, kako bi proširile svoj profit i uticaj. Njihov pristup je strateški i dugoročan.
- Klaster Zelenog oportunističkog kriminaliteta, koji se odnosi na grupe koje su manje formalne i manje hijerarhijske. Njihove aktivnosti vođene su prvenstveno iskorišćavanjem prilika na tržištu, a ne dugoročnim planiranjem. One se bave EK kada im se pruži prilika, na primer, u nestabilnim regionima gde je državna kontrola slaba.
- Klaster Zelenog kamufliranog kriminaliteta, koji obuhvata grupe koje koriste legitimne poslovne strukture kao paravan za svoje ilegalne ekološke aktivnosti. Oni se bave EK na način koji je teško otkriti, prikrivajući ilegalne transakcije unutar legalnih operacija.⁵⁵

⁵⁴ Boekhout van Solinge, T. (2014). The Illegal Exploitation of Natural Resources, In Paoli, L. (Ur) *The Oxford Handbook of Organized Crime*. New York: Oxford University Press, 500.

⁵⁵ Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife, and timber*. New York: Bloomsbury Academic, 36–39.

Osim pomenutih, u literaturi su prisutne i drugačije tipologije konvergencije OK i EK, od koji je vredno spomenuti tipologiju Earth League International⁵⁶ i Wildlife Justice Commission.⁵⁷

Na kraju ovog izlaganja trebalo bi spomenuti i konvergenciju OEK sa celokupnim spektrom legalnog poslovanja, građanima, privatnim sektorom i civilnim društvom.⁵⁸ S jedne strane, velike kompanije rutinski sarađuju sa OK grupama na primer, kupujući njihove proizvode (direktno ili preko posrednika) ili im plaćajući „naknade“ za pristup specifičnim regionima ili tržištima. S druge strane, mikro, mala i srednja preduzeća često su primorana na saradnju sa OK grupama, kao rezultat duga, ograničenih mogućnosti i pritiska preduzeća koja kontrolišu lokalne lance snabdevanja. Posebno unosna poslovna veza za OK je rastući sektor privatne bezbednosti, koji je i do pet puta veći od policijskih snaga značajnog broja zemalja. Loše normativno regulisana, ova preduzeća su dobro pozicionirana za skladištenje, prodaju i trgovinu robom, kao i skoro bilo kojom vrstom krijumčarene robe. Takva saradnja dovela je do posebno efikasnih i destruktivnih krivičnih dela, kao što je npr. narko-stočarstvo (narco-ranching), koje uključuje velika i mala preduzeća na gotovo svakoj tački proizvodnog lanca.

Kao i sa poslovnim sektorom, širenje odnosa između OK i građana na više nivoa čini operacije fleksibilnim i dalekosežnim. Na jednom nivou je sve širi spektar oružanih entiteta koji se zasnivaju na građanima, a koji sarađuju sa OK grupama, kao što su grupe za policiju u zajednici, komšijske straže i ruralne milicije koje se angažuju za novac. Druga dimenzija je radna snaga koja se širi dok OK grupe angažuju veliki broj privremenih radnika sa ugovorima za specijalizovane usluge, od poznavanja domorodačkih jezika do falsifikovanja dokumenata. Ovi radnici su privremeni, zamenljivi i potrošni. Ovakva struktura, zasnovana na ugovoru, takođe pomaže u podeli operacija na diskretne i geografski ograničene čvorove, kao što su regruteri u ruralnim oblastima i službenici u carinskim objektima, koji se povezuju na ograničenim tačkama i tako maksimiziraju fleksibilnost da apsorbuju poremećaje poput hapšenja ili prirodnih katastrofa.

⁵⁶ Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles, 21. Dostupno na: <https://earth-leagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

⁵⁷ Wildlife Justice Commission. (2020). *Infiltrating the illegal wildlife trade: A strategic analysis of criminal networks*. WJC Report.

⁵⁸ V. više: Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Op. cit.*, 61–62.

5. ULOGA I ZNAČAJ KORUPCIJE U OEK

Korupcija se u današnje vreme tretira kao „pogonsko gorivo” OK. Nezavisno od različitih teorijskih shvatanja, postoje brojni dokazi, kako u praksi, tako i u literaturi, da „preduzetnici“ OK koriste korupciju kao jedno od sredstava (metoda, alata) za infiltraciju i uticaj na politiku, medije, javnu upravu, pravosuđe i legitimnu ekonomiju.⁵⁹ Postoji dobro prepoznat, simbiotski odnos između korupcije i OK u svakom društvu: korupcija omogućava OK da funkcioniše i cveta, dok OK pruža finansijske i društvene podsticaje koji mogu privući pojedince da se uključe u koruptivne aktivnosti.⁶⁰ Ova veza može postojati na lokalnom, nacionalnom i transnacionalnom nivou i može uključivati vladine zvaničnike i privatni sektor. Što je veća sposobnost korumpiranja, veća je sposobnost da se ostane nevidljiv.

Mogućnost korumpiranja zavisna je od toga u kolikoj meri su pojedinac ili grupa integrisani u „legitimno“ društvo. Ukoliko zauzimaju osigurane pozicije uticaja i moći, ili su obezbedili upliv u strukture moći, bilo da se radi o sferi ekonomije, politike ili policije i pravosuđa, njihove aktivnosti se mnogo lakše definišu kao legitimne. Veća sposobnost korumpiranja obezbeđuje veću mogućnost ostajanja nevidljivim ili biti viđen legitimnim. Na najsofisticiranijem nivou integracije, sposobnost korumpiranja omogućava pojedincu da kontroliše šta je, a šta nije definisano kao korupcija.⁶¹ U svom najnaprednijem obliku, OK je tako temeljno integrisan u ekonomske, političke i društvene institucije legitimnog društva, da možda više nije prepoznatljiv kao kriminalni poduhvat. Sa druge strane, sistem krivičnog pravosuđa je najmanje efikasan u borbi protiv OK, kada dostigne ovaj nivo zrelosti.⁶²

Kada je u pitanju uloga korupcije u vršenju ekoloških krivičnih dela trebalo bi poći od činjenice da se OEK dešava paralelno sa legalnim poslovnim aktivnostima, da je granica između iligalnog i legalnog, često i u normativnom smislu, neprecizna i fluidna, podložna tumačenju, da ne postoji potpuna zabrana, već se poslovanje obavlja u režimu dozvola i kvota, odnosno da

⁵⁹ Banović, B. (2023). Korupcija kao konstantni bezbednosni rizik, u: Stekić, N., Milošević, M. (ur.) *Zbornik radova sa Druge memorijalne naučne konferencije „Predrag Marić“*. Beograd: Fakultet bezbednosti, 21.

⁶⁰ Tennant, I. (2021). *All Roads Lead to Rome: Towards a coordinated multilateral response to organized crime and corruption*. Global Initiative against Transnational Organized Crime, 1.

⁶¹ Beare, M. E. (1997). Corruption and Organized Crime: Lessons from history. *Crime, Law & Social Change*, 28(2), 158.

⁶² Stier, E. H., Richards, P. R. (1987). Strategic Decision Making in Organized Crime Control: The Need for a Broadened Perspective. Edelhertz Herbert (ur.) *Major Issues in Organized Crime Control*. Washington: National Institute of Justice Symposium Proceedings, 65.

postojanje legalnog tržišta znatno otežava prpoznavanje i otkrivanje ilegalnih aktivnosti. Ovde ćemo, ilustracije radi, navesti samo neke od oblika korupcije zabeleženih i dokumentovanih u izveštajima međunarodnih organizacija i akademskoj literaturi.

Jedno od područja sa najvećim rizikom od korupcije u lancu snabdevanja prirodnim resursima ili u postupku odlaganja otpada je proces podnošenja i rešavanja zahteva za licence, dozvole ili druge zvanične dokumente. Korupcijski rizici u procesu izdavanja dozvola mogu uključivati pitanja kao što su prihvatanje mita od strane službenika za izdavanje licence ili izdavanje dozvole nekvalifikovanoj osobi ili entitetu, previsoko naplaćivanje dozvola i zadržavanje razlike, podmićivanje radi pogrešne klasifikacije vrsta ili porekla za uvozne ili izvozne dozvole radi olakšavanja trgovine ili izbegavanja praćenja i kontrole.⁶³

Morske luke i aerodromi su ključna transportna čvorišta za sve vrste međunarodnog krijumčarenja radi premeštanja pošiljki kroz lanac snabdevanja. Osoblje javnog i privatnog sektora, koje radi na ovim lokacijama, može biti izloženo rizicima od korupcije od strane kriminalnih mreža koje traže pristup sigurnim rutama za otpremu. Ovo uključuje carinske službenike, brodske kompanije, špeditere, kao i bezbednosne agencije zadužene za zaštitu tereta.⁶⁴

Koruptivne prakse zabeležene su i u slučajevima pokušaja povraćaja već zaplenjenih prirodnih resursa i proizvoda od njih, ali i ilegalne prodaje zaplenjene robe od strane korumpiranih carinskih i policijskih službenika, pošto su prethodno deklarirali i javno prikazali samo deo zaplene, radi medijskog publiciteta, a ostatak prodali preko bliskih kontakata iz kriminalne sredine.

Uobičajen *modus operandi* OEK je korišćenje falsifikovane dokumentacije za premeštanje ilegalnih pošiljki kroz legitimne komercijalne kanale, uz saučesništvo špediterskih agencija.⁶⁵

⁶³ V. više: UNODC. (2020). *Scaling Back Corruption: A guide on addressing corruption for wildlife management authorities*. Vienna: United Nations publications, 18.

⁶⁴ Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 21. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, pristupljeno: 24. 10. 2025.

⁶⁵ Komisija za pravdu divljim životinjama (*Wildlife Justice Commission*) analizirala je unutrašnje funkcionisanje organizovane kriminalne grupe Čen, koja je uspešno osuđena u Kini 2020. godine zbog krijumčarenja najmanje 20 tona slonovače i roga nosoroga iz Nigerije u Kinu između 2013. i 2019. godine. Grupa Čen je skrivala proizvode divljih životinja u pošiljkama drveta koje su slate iz Nigerije u Singapur. Tamo bi se deklaracija robe promenila u drvo proizvedeno u Maleziji, uz falsifikovani sertifikat o poreklu. Pošiljke bi zatim bile poslate u Južnu Koreju, a potom u Kinu. Grupa Čen se u velikoj meri oslanjala na korišćenje više tranzitnih tačaka kako bi prikrila polaznu luku u Africi, kao i na podmićivanje službenika na carinskim kontrolnim punktovima. Koristili su i špediterske agencije za carinjenje pošiljki, zamenu teretnice i prepakivanje kontejnera za dalji transport. Po dolasku u Kinu, ilegalne pošiljke su carinjene uz pomoć korumpiranog carinika, pre nego što

Redovna koruptivna praksa, kao i u drugim kategorijama OK, jeste podmićivanje i redovne isplate kontrolnim i nadzornim organima, kao i organima otkrivanja i gonjenja, a pre svega policiji, u zamenu za zaštitu od konkurencije ili unapred dobijena upozorenja o planiranim kontrolnim aktivnostima, što omogućava nekažnjeno poslovanje. Ova vrsta korupcije omogućava izvršiocima „višeg nivoa“, sa boljim vezama sa vladinim zvaničnicima, da ostvare visok nivo kontrole u kriminalnom okruženju, dok su oni, koji ne mogu priuštiti visoke iznose namenjene podmićivanju, izloženi otkrivanju i procesuiranju.⁶⁶

Na kraju lanca snabdevanja, falsifikovane, lažne ili ilegalno izdate dozvole i dokumenti se često koriste za olakšavanje uvoza ilegalnih pošiljki. To može uključivati korišćenje fiktivnih primalaca i špediterskih kompanija na aviotovarnim listovima i konosmanima, kao i menjanje dokumentacije dok su pošiljke u tranzitu. Ova metoda se često oslanja na koruptivne prakse kako bi se omogućilo korišćenje lažnih dokumenata.⁶⁷

Slično preklapanje legalnog i ilegalnog poslovanja, kao i slične koruptivne prakse postoje i u poslovima prikupljanja, skladištenja, prevoza i odlaganja otpada, a posebno opasnog i specijalnog otpada.⁶⁸

Prema proceni Europol, korupcija u današnje vreme nije samo pomoćna komponenta OK, već fundamentalni mehanizam, kroz koji kriminalne mreže konsoliduju moć, izbegavaju pravdu i šire svoje operacije.⁶⁹

su prevezene na određenu lokaciju za skladištenje, gde su čekale dalju prodaju kupcima. – Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 25. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, pristupljeno: 24. 10. 2025.

⁶⁶ V. više: Stoner, S., Verheij, P., Jun Wu, M. (2017). *Illegal rhino horn trade dynamics in Nhi Khe, Vietnam from a criminal perspective – A case study*. Wildlife justice commission. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2018/08/BlackBusiness-2017.pdf>, pristupljeno 24. 10. 2025.

⁶⁷ Wildlife Justice Commission (2023), *Op. cit.*, 27.

⁶⁸ V. više: Massari, M., Monzini, P. (2004). Dirty Businesses in Italy: A Case-study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. *Global Crime*, 6(3–4), 285–304; Interpol. (2009). *Electronic waste and organized crime – assessing the links*. Phase II Report for the Interpol pollution crime working group. Dostupno na [https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic %20Waste %20and %20Organized %20Crime %20- %20Assessing %20the %20Links.pdf](https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic%20Waste%20and%20Organized%20Crime%20-%20Assessing%20the%20Links.pdf), pristupljeno 25. 10. 2025.

⁶⁹ Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 29.

6. KRIVIČNA DELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE I OEK U SRBIJI

Uprkos tome što sve veći broj relevantnih međunarodnih organizacija ukazuje na probleme organizovanog zagađenja životne sredine na ovim prostorima, te na organizovano vršenje lukrativnih krivičnih dela EK na prostoru Balkana, pa i Srbije, domaća akademska literatura veoma malo pažnje posvećuje problemu OEK, a praksa organa otkrivanja i gonjenja, te sudska praksa, potpuno ga zanemaruje. Na ovakvo stanje verovatno utiče veći broj činilaca. Jedan od njih je svakako normativni okvir, odnosno domaće kazneno zakonodavstvo. Naime, brojna ponašanja, kojima se zagađuje, ugrožava ili zloupotrebljava životna sredina, uprkos njihovoj društvenoj opasnosti, inkriminisana su kao prekršaji i privredni prestupi, umesto kao krivična dela, čime su van fokusa kriminalne politike. EK se i dalje ne smatra ozbiljnim i opasnim kriminalitetom, što dokazuje i površna analiza aktuelnih inkriminacija iz glave krivičnih dela protiv životne sredine u Krivičnom zakoniku Srbije (čl. 260–277).⁷⁰ Od 18 inkriminacija, samo u dve, izričito se predviđa sankcionisanje organizatora (Unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija (čl. 266) i Ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269)), od čega se u poslednjem slučaju inkriminiše organizovanje, finansiranje ili domaćinstvo borbe između životinja iste ili različite vrste, te organizovanje ili učestvovanje u kladenju na ovakvim borbama. Nacrt izmena i dopuna Krivičnog zakonika, iako predviđa nova krivična dela protiv životne sredine, u skladu sa Direktivom Evropske unije o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava (*Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law*)⁷¹, zadržava slična rešenja kao aktuelni tekst zakonika u pogledu neprepoznavanja i nesankcionisanja organizovanog vršenja ovih krivičnih dela.

⁷⁰ Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 85/05, 88/05. – ispravka, 107/05. – ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24.

⁷¹ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024, 1.

U samoj Direktivi (t. 12. Preambule) navodi se da bi u krivičnim postupcima i sudenjima trebalo uzeti u obzir uključenost organizovanih kriminalnih grupa u vršenje krivičnih dela ekološkog kriminaliteta, te posebno ukazuje na korupciju javnih službenika u vršenju pomenutih krivičnih dela. Takođe, Direktiva zahteva da sa za otkrivanje i procesuiranje OEK omogući primena specijalnih istražnih tehnika, kao i za druga krivična dela OK (t. 29. Preambule). Osim toga, Direktiva predviđa i da se vršenje krivičnog dela ekološkog kriminaliteta u okviru kriminalne organizacije, ukoliko već nije sastavni element bića krivičnog dela, predvidi kao otežavajuća okolnost (čl. 8 (c)).

Sa druge strane, ako se sagleda politika krivičnog gonjenja i kaznena politika za ova krivična dela, prikazana u jednom novijem opsežnom istraživanju,⁷² lako se dolazi do zaključka da se gone i kažnjavaju bagateljnija krivična dela izvršena individualno, poput Šumske krađe i Ubijanja i zlostavljanja životinja. Ova krivična dela konstantno, iz godine u godinu, obuhvataju 85–90 % od ukupno podnetih krivičnih prijava za krivična dela protiv životne sredine. Ovome bi trebalo dodati i relativno blagu sudsku kaznenu politiku, s obzirom da se kreće u okvirima zakonskog minimuma, te da je uslovna osuda izricana u više od polovine slučajeva obuhvaćenim istraživanjem, a kazna zatvora u samo 10 % slučajeva, pri čemu se radi o kratkotrajnim kaznama koje se kreću oko posebnog minimuma. Jedan od glavnih razloga što EK ostaje na margini zvanične statistike je kompleksnost dokazivanja, što često zahteva opsežne i skupe istrage, raznovrsna veštačenja i saradnju između različitih inspeksijskih organa, policije, tužilaštva. Javna tužilaštva, sudovi i policija suočavaju se sa nedostatkom specijalizovanog kadra za suzbijanje EK, što podrazumeva poznavanje specifičnih propisa, tehnika istrage i forenzičke analize. Mnoge krivične prijave odbacuju se upravo zbog nedostatka dokaza ili zbog nemogućnosti uspostavljanja jasne uzročno-posledične veze između krivičnog dela i štete po životnu sredinu.

Time se potvrđuje teza, iznesena i u ovom radu, da su krivična dela EK, u pogledu procesuiranja i kažnjavanja, niskorizična. Sasvim je onda razumljivo da je OEK u potpunosti van fokusa domaćih organa otkrivanja i krivičnog gonjenja, o čemu rečito govori i činjenica da Prema podacima Višeg suda u Beogradu, posebno odeljenje za organizovani kriminal od perioda osnivanja 1. 10. 2010. do 21. 1. 2021. nije vodilo nijedan postupak protiv organizovanih kriminalnih grupa zbog krivičnih dela protiv životne sredine.⁷³

7. ZAKLJUČAK

Ekološki kriminalitet, uprkos svojim raznovrsnim, dugoročnim i često nepovratnim posledicama, dugo je bio van fokusa kreatora politika, zakonodavnih organa i organa otkrivanja i gonjenja. Često se tretirao kao zločin bez žrtve i problem lokalnog karaktera. Poslednjih decenija, pre svega zahvaljujući organizacijama civilnog društva i istraživačkim naporima akademske i naučne zajednice, svetska javnost postaje svesna društvene opasnosti i glo-

⁷² V. više: Bejatović, S., Dokić, S. (2024) *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Ministarstvo zaštite životne sredine.

⁷³ Blažić Pavićević, M. (2023) *Specifičnosti krivičnog postuka za krivična dela protiv životne sredine*, doktorska disertacija, Novi Sad: Pravni fakultet, 112.

balnog karaktera EK. Na talasu pojačanog interesovanja za EK, usvojeni su brojni međunarodni, regionalni i nacionalni politički i pravni dokumenti, koji proklamuju i garantuju visoke standarde zaštite i unapređenja životne sredine, te zabranjuju i sankcionišu aktivnosti kojima se životna sredina ugrožava i nanosi joj se šteta, pri čemu se društveno najopasnija ponašanja inkriminišu kao krivična dela, a u naučnoj i stručnoj literaturi označavaju se kao EK.

Pojedini oblici EK usmereni su na sticanje koristi za pojedince, grupe ili privredne subjekte (kompanije, korporacije) kroz eksploataciju, oštećenje, trgovinu ili krađu prirodnih resursa, odnosno kroz ilegalnu trgovinu i odlaganje opasnog otpada i drugih zagađivača, kao i krijumčarenje supstanci koje oštećuju ozonski omotač. Ovi oblici EK, po svojoj prirodi, zahtevaju određeni nivo organizacije, kako u planiranju, tako i u izvršenju, te učešće većeg broja aktera, sa podeljenim ulogama, što im daje karakter OK, a njihova geografska distribucija i globalna rasprostranjenost ukazuje na njihov transnacionalni karakter.

Profitabilnost, transnacionalni karakter, nedostaci normativnih rešenja i slabosti prilikom njihove primene, te nizak nivo prioriteta u tretiranju EK od strane organa otkrivanja i gonjenja osnovni su činioci koji su doprineli percepciji EK kao kriminaliteta visokog profita a niskog rizika, od strane kriminalnih grupa i mreža. To je dovelo do diverzifikacije njihove kriminalne delatnosti ka EK, uz korišćenje već uspostavljene infrastrukture (kanali, rute, skladišta, posrednici), finansijskih kanala, koruptivnih mreža i drugih metoda izbegavanja krivičnog gonjenja, kao i nasilnih mehanizama obezbeđenja, odnosno do konvergencije OK i EK.

Konvergencija OK i EK, kao dinamičko preplitanje tržišta, aktera i tehnika različitih kriminalnih delatnosti ka zajedničkoj infrastrukturi i međusobnom osnaživanju, tek u poslednje vreme dolazi u fokus naučne i stručne javnosti, ali i organa otkrivanja i gonjenja u pojedinim državama. Mreže OK proširile su svoje poslove izvan „tradicionalnih“ aktivnosti na izuzetno unosnu kriminalnu eksploataciju prirodnih resursa, pa je sve više dokaza da se EK „preklapa“ ili „konvergira“ sa falsifikovanjem, trgovinom narkoticima, sajber kriminalom, trgovinom ljudima, finansijskim kriminalom, korupcijom, trgovinom oružjem i terorizmom, s jedne, te konvergencije OEK sa celokupnim spektrom legalnog poslovanja, građanima, privatnim sektorom i civilnim društvom, sa druge strane. Kriminalne mreže su se uključile u širok spektar lukrativnih krivičnih dela EK, odnosno ilegalnih ekoloških tržišta, uključujući drvo, divlje životinje, otpad, te minerale i metale. Transnacionalne mreže EK izuzetno su fleksibilne i prilagodljive, sposobne da prebacuju novac, ilegalnu robu i ljude preko granica i kontinenata, a infiltracijom u legalne ekonomske entitete i aktivnosti i korišćenjem korupcije, da ostanu van fokusa organa otkrivanja i gonjenja.

Prepoznavanje i razumevanje obrazaca konvergencije od strane kontrolnih i organa otkrivanja i gonjenja od suštinskog je značaja, jer otkriva međusobnu povezanost njihovih operacija i njihovu sposobnost da se prilagode i diverzifikuju svoje kriminalne aktivnosti, a to je osnovni preduslov za bilo kakvu efikasnu društvenu reakciju na ovu kategoriju kriminaliteta. Za efikasniju društvenu reakciju neophodno je prevazići i ograničenja koja se odnose na normativni tretman ove kategorije kriminaliteta, organizacionu strukturu organa otkrivanja i gonjenja, nedostatak materijalnih i specijalizovanih kadrovskih resursa, međuinstitucionalnu saradnju na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. Na kraju, neophodno je podići sprečavanje i suzbijanje EK na najviši nivo prioriteta, ne samo u političkim proklamacijama, već u zakonodavstvu, a posebno u praksi.

LITERATURA

- Árnadóttir, S. (2023). International Obligations Calling for Constitutional Protection of the Right to a Healthy Environment: An Icelandic Perspective. *Nordic Journal of European Law*, 6(3), 103–129.
- Banović, B. (2023). Korupcija kao konstantni bezbednosni rizik. U: Stekić N., Milošević, M. (ur.). *Zbornik radova sa Druge memorijalne naučne konferencije „Predrag Marić“*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Banović, B. (2016). Organizovani kriminal kao aktuelna bezbednosna pretnja. *Međunarodni problemi*, 68(2–3), 172–192.
- Beare, M. E. (1997). Corruption and Organized Crime: Lessons from history. *Crime. Law & Social Change*, 28(2), 155–172.
- Bejatović, S., Dokić, S. (2024.) *Krivična dela protiv životne sredine i kaznena politika – norma, praksa i mere unapređenja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivično-pravnu teoriju i praksu, Ministarstvo zaštite životne sredine.
- Blažić Pavićević, M. (2023). *Specifičnosti krivičnog postuka za krivična dela protiv životne sredine*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Pravni fakultet.
- Boekhout van Solinge, T. (2014). The Illegal Exploitation of Natural Resources, In Paoli, L. (ed.). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. New York: Oxford University Press.
- Brown Weiss, E. (1997). Strengthening National Compliance with International Environmental Agreements. *Environmental Policy and Law*, 27(4), 297–303.
- Castells, M. (2010). *End of Milenium*. Chichester, West Sussex: Wiley–Blackwell.
- Earth League International and John Jay College of Criminal Justice. (2023). *Launching an Environmental Crime Convergence Paradigm Through Investigation of Transnational Organized Crime Operations*. Los Angeles. Dostupno na: <https://earthleagueinternational.org/wp-content/uploads/2023/06/ELI-Environmental-Crime-Convergence-Report-June-2023.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.

- Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). Transnational environmental crime: excavating the complexities – an introduction. Elliott, L., Schaedla, W. H. (2016). *Handbook of transnational environmental crime*, 3–23. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Environmental Investigation Agency (EIA). (2007). *Upholding the Law: The Challenge of Effective Enforcement*. Dostupno na: <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Upholding-The-Law.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025.
- Europol. (2024). *Decoding the EU's most threatening criminal networks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol%20report%20on%20Decoding%20the%20EU-s%20most%20threatening%20criminal%20networks.pdf>, pristupljeno: 22. 10. 2025.
- Europol. (2025). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Europol. *Environmental crime*. Dostupno na: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime>, pristupljeno: 22. 10. 2025.
- FATF. Environmental Crime. Dostupno na: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/environmental-crime.html>. Pristupljeno: 22. 10. 2025
- Financial Action Task Force (FATF). (2021). *Money Laundering from Environmental Crime*. Paris.
- Fröhlich, T. (2003). *Organized Environmental Crime in Accession Countries*, United Kingdom: BfU in association with Max-Planck-Institute.
- Hayman, G., Brack, D. (2002). *International Environmental Crime: the nature and control of environmental black markets*. London: Royal Institute of International Affairs.
- Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2019). *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (Summary for Policymakers)*. Bonn.
- Interpol. (2009). *Electronic waste and organized crime – assessing the links, Phase II Report for the Interpol pollution crime working group*. Dostupno na: <https://www.interpol.int/content/download/5174/file/Electronic%20Waste%20and%20Organized%20Crime%20-%20Assessing%20the%20Links.pdf>, pristupljeno: 25. 10. 2025.
- Interpol. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*. Lion.
- Joldžić, V. (2008). *Ekološko pravo, opšti i poseban deo (Primer Srbije države u tranziciji)*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Karesh, W. B., Cook, R. A., Bennett, E. L., Newcomb, J. (2005). Wildlife trade and global disease emergence. *Emerging Infectious Diseases*, 11(7), 1000–1002.
- Lirëza, L., Koçi, G. (2023). Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 10(1).
- Massari, M., Monzini, P. (2004). Dirty Businesses in Italy: A Case-study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. *Global Crime*, 6(3–4), 285–304.

- Morselli, C. (2009). *Inside Criminal Networks*. New York: Springer.
- Morselli, C. (2010). Assessing vulnerable and strategic positions in a criminal network. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(4), 382–392.
- Nellemann, C., (Editor in Chief), Henriksen, R., Kreilhuber, Ar., Stewart, D., Kotso-
vou, M., Raxter, P., Mrema, E., Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental
Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Secu-
rity*. UNEP, Interpol.
- Paoli, L., Van der Beken, T. (2014). Organized crime – a contested concept. Paoli, L.
(ur.) *The Oxford Handbook of organized crime*. New York: Oxford University
Press. 13–31.
- Paoli, L. (2002). The Paradoxes of Organized Crime. *Crime, Law and Social Change*,
37(1), 51–97.
- RHIPTO (Norwegian Center for Global Analyses), Interpol, Global Initiative Against
Transnational Organized crime (2018). *World Atlas of Illicit Flows*. Dostupno
na: [https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-
FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf](https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf), pristupljeno 22. 10. 2025.
- Schmidt, W. C. (2004). Environmental Crimes: Profiting at the Earth's Expense. *Envi-
ronmental Health Perspectives*, 112(2), 96–103.
- Stier, E. H., Richards, P. R. (1987). Strategic Decision Making in Organized Crime
Control: The Need for a Broadened Perspective. Edelhertz, H. (ed.) *Major Issues
in Organized Crime Control*. Washington: National Institute of Justice Symposium
Proceedings, 65–80.
- Tennant, I. (2021). *All Roads Lead to Rome: Towards a coordinated multilateral re-
sponse to organized crime and corruption*. Global Initiative against Transnational
Organized Crime.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2024). *World Wildlife Crime
Report: Trafficking in Protected Species*. Vienna: United Nations publications.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). *Explainer: What are crimes that
affect the environment?*. Dostupno na [https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage
/2024/ April/ explainer_what-are-crimes-that-affect-the-environment.html](https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2024/April/explainer_what-are-crimes-that-affect-the-environment.html),
pristupljeno 10. 10. 2025.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *Scaling Back Corrupti-
on: A guide on addressing corruption for wildlife management authorities*. Vien-
na: United Nations publications.
- Van Uhm, D. (2023). *Organized environmental crime: black markets in gold, wildlife,
and timber*. New York: Bloomsbury Academic.
- Van Uhm, D. P., Nijman, R. (2020). The convergence of environmental crime with
other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *Eu-
ropean Journal of Criminology*, 19(4), 542–561.
- Vasak, K. (1979). For the third generation of human rights: the rights of solidarity. *In-
augural lecture to the tenth study session of the International Institute of Human
Rights*. Strasbourg.

- Stoner, S., Verheij, P., Jun Wu, M. (2017). *Illegal rhino horn trade dynamics in Nhi Khe, Vietnam from a criminal perspective – A case study*. Wildlife justice commission. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2018/08/BlackBusiness-2017.pdf>, pristupljeno 24. 10. 2025.
- Walters, R. (2014). Organized Crime and the Environment. Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds) (2014). *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer, 3368–3375.
- White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-Global Criminology*. New York: Routledge.
- Wildlife Justice Commission. (2020). *Infiltrating the illegal wildlife trade: A strategic analysis of criminal networks*. WJC Report.
- Williams, P. (1994). Transnational Organised Crime and National and International Security: A Global Assessment. Dostupno na: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/SWILLIAMS.PDF>, pristupljeno: 22. 10. 2025.
- World Bank. (2019). *Illegal Logging, Fishing, and Wildlife Trade: The Costs and How to Combat it*. Washington. Dostupno na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/422101574414576772/pdf/Illegal-Logging-Fishing-and-Wildlife-Trade-The-Costs-and-How-to-Combat-it.pdf>, pristupljeno: 19. 10. 2025.
- Wright, G. (2011). Conceptualising and combating transnational environmental crime. *Trends in Organized Crime*, 14(4), 332–346.
- Wyatt, T., Van Uhm, D., Nurse, A. (2020). Differentiating criminal networks in the illegal wildlife trade: organized, corporate and disorganized crime. *Trends in Organized Crime*, 23(4), 350–366.
- Wyatt, T. (2013). *Wildlife Trafficking: A Deconstruction of the Crime, the Victims, and the Offenders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Zimmerman, M. E. (2003). The black market for wildlife: Combating transnational organized crime in the illegal wildlife trade. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 36(5), 1657–89.

Pravni izvori

- Conference of the Parties to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Expert consultation on the use of the Convention for combating emerging forms of crime. Vienna, 30 June–2 July 2025. Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP5/CTOC_COP_2010_1/CTOC_COP_2010_1_E.pdf, pristupljeno 19. 10. 2025.
- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Interpol and UN Environment. (2016). *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A convergence of threats*. Dostupno na: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>, pristupljeno: 23. 10. 2025.
- Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05. – ispravka, 107/05. – ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24.

- UN General Assembly, *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*, UN Doc. A/RES/76/300, 28 July, 2022.
- UN General Assembly, *United Nations Conference on the Human Environment*, A/RES/2994, 15 December 1972.
- UN Human Rights Council, *Right to a healthy environment: good practices, Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*. UN Doc A/HRC/43/53, 30 December 2019.
- United Nations environmental programme, *UN Environment Assembly advances collaborative action on triple planetary crisis*. Dostupno na: <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-environment-assembly-advances-collaborative-action-triple>, pristupljeno 20. 10. 2025.
- Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/06, 16/22. – dr. propis.
- Wildlife Justice Commission. (2021). *Convergence of wildlife crime with other forms of organised crime*. <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2021/05/Crime-Convergence-Report-SPREADS-V07.pdf>, pristupljeno: 20. 10. 2025.
- Wildlife Justice Commission. (2023). *Dirty Money: The Role of Corruption in Enabling Wildlife Crime*, 21. Dostupno na <https://wildlifejustice.org/wp-content/uploads/2023/07/corruption-report-2023-SPREADS-V12.pdf>, pristupljeno: 24. 10. 2025.
- Zakon o potvrđivanju konvencije ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 6/2001.